

Marta Pisarek, Jadwiga Lechowska

Uniwersytet Rzeszowski

USŁUGI AGROTURYSTYCZNE W WYBRANYCH GMINACH POWIATU LEŻAJSKIEGO

Streszczenie

Celem badań była analiza stanu wybranych gospodarstw agroturystycznych, położonych w gminie Kuryłówka i Leżajsk oraz określenie kierunków zmian, które w przyszłości przyczynią się do wzrostu konkurencyjności tych kwater na rynku usług turystycznych. Właściciele gospodarstw powiatu leżajskiego kierują swoją całoroczną ofertę przede wszystkim do rodzin z dziećmi, wędkarzy, osób starszych proponując im wypoczynek w pokojach 2 lub 3-osobowych, ze wspólną łazienką, wyżywieniem z produktów pochodzących z własnego gospodarstwa oraz szereg imprez towarzyszących. Gospodarstwa te ewaluują w kierunku złożonych produktów turystycznych, tworzonych przy współpracy wielu właścicieli i instytucji wspomagających, czego wytworem jest powstanie Szlaku Tradycyjnego Rzemiosła oraz zagród edukacyjnych.

Słowa kluczowe: agroturystyka, produkt turystyczny, powiat leżajski

Wstęp

Najatrakcyjniejsze dla turystyki wiejskiej są tereny rolnicze i ich użytki, jeżeli lokalizacja związana jest z urozmaiconym w dużym stopniu naturalnym krajobrazem i korzystnym mikroklimatem. Pożądane są przestrzenie o dużej zmienności form użytkowania ziemi, a także naturalne tereny zielone, położone nad ciekami i zbiornikami wodnymi [Cichowska 2011]. Ważna jest też przeszłość, kultywowanie obyczajów oraz zachowanie ginących zawodów i tradycyjnych warsztatów pracy [Poczta 2013]. Obszary wiejskie województwa podkarpackiego posiadają wiele atutów do rozwoju agroturystyki [Pisarek i Lechowska 2009], co potwierdza liczba miejsc noclegowych u agrokwaterodawców [www.intur.com.pl]. Walory przyrodniczo-krajobrazowe przyciągające turystów to między innymi wielowątkowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne, zachowane często w unikatowej formie (np. szlak Architektury Drewnianej) oraz zasoby współczesnej kultury regionu (twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje). Występujące wody mineralne są istotnym czynnikiem rozwoju turystyki w takich uzdrowiskach, jak: Iwonicz Zdrój, Rymanów Zdrój, Horyniec, Polańczyk. Działalność turystyczna koncentruje się przede wszystkim na terenie obszaru południowego [Kryński i in. 2006, Pisarek i Lechowska 2011].

Celem badań była analiza stanu wybranych gospodarstw agroturystycznych położonych w gminie Kuryłówka i Leżajsk oraz określenie kierunków zmian na przyszłość, które przyczynią się do wzrostu konkurencyjności tych kwater na rynku usług turystycznych.

Materiał i metody badań

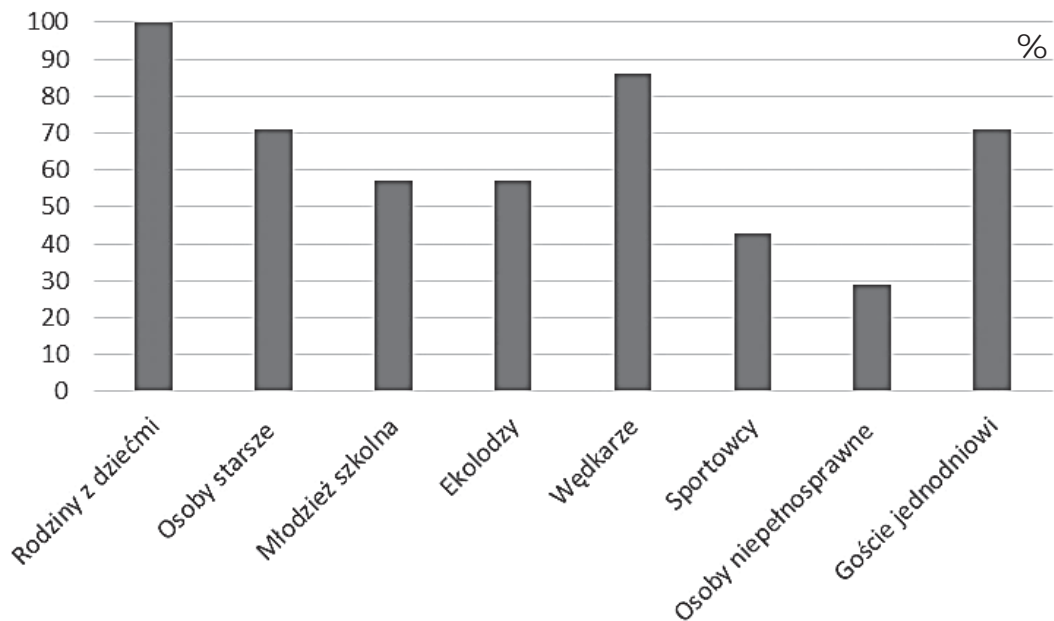
Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. Materiał źródłowy zebrano w latach 2011-2012 przy użyciu kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz ankiety składał się z pytań dotyczących charakterystyki działalności agroturystycznej i produkcji rolnej badanych gospodarstw oraz metryczki. Ponadto w gospodarstwach tych przeprowadzono wizję lokalną i wykonano dokumentację fotograficzną. W badaniu wzięło udział 7 właścicieli agrokwater, co stanowiło 26% gospodarstw agroturystycznych położonych w powiecie leżajskim. Cztery gospodarstwa zostały założone przed 2000 rokiem. Pozostałe trzy zagrody są stosunkowo „młode”, ponieważ powstały po 2000 roku. Wśród respondentów 43% stanowiły kobiety i po 28,5% stanowili mężczyźni oraz małżeństwa. Najlicniejszą grupą były osoby w wieku między 55 a 65 rokiem życia (57%), legitymujący się wykształceniem wyższym o profilu rolniczym (57%), pedagogicznym (28,5%), i administracyjnym (14,5%).

Wyniki badań

Jakość jest jednym z najważniejszych elementów działalności usługowej agroturystyki. Między innymi to ona ma bezpośredni wpływ na wybór przez klienta tego a nie innego miejsca wypoczynku. Kategoryzacja gospodarstw agroturystycznych pełni wyznacznik jakości wynajmowanych kwater. Ma ona na celu tworzenie ofert o jednolitych standardach [Kurtyka 2008]. Spośród badanych gospodarstw trzy posiadały kategoryzację (43%) - jedna kwatera jedno słońce, dwie kwatery - dwa słońca, natomiast cztery (57%) nie były skategoryzowane.

Badane gospodarstwa dysponowały w większości ofertą całoroczną. Sezonowo świadczyły usługi tylko 14% kwaterodawców i był to okres między majem a sierpniem, natomiast przez cały rok przyjmowało gości aż 86% gospodarstw.

Ważnym aspektem przy zakładaniu gospodarstwa agroturystycznego jest decyzja do jakiego klienta kierowana jest oferta. Według Kmity i Majewskiego [1998] oferta skierowana do konkretnego klienta ma tę zaletę, że łatwiej jest zidentyfikować potrzeby gości i można być przygotowanym na ich zaspokojenie. Natomiast zbyt wąska specjalizacja może ograniczyć możliwości sprzedaży produktu. Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że gospodarstwa agroturystyczne najchętniej przyjmują rodziny z dziećmi (100%). Ze względu na występowanie licznych rzek, 86% gospodarstw kieruje swoje oferty do wędkarzy. Duży odsetek kwater zaprasza gości jednodniowych oraz osoby starsze (71%). Ponad połowa badanych gospodarstw (57%) chętnie przyjmuje młodzież szkolną i ekologów, a 43% sportowców. Niestety analizowane gospodarstwa słabo przystosowane są do potrzeb osób niepełnosprawnych i tylko 28% kwater posiada ofertę dla tych osób (rys. 1). Wyniki badań własnych korespondują z badaniami innych autorów [Kalberczyk i in. 2011, Jęczmyk i Tworek 2009, Lechowska i Pisarek 2010].

Rysunek 1. Ukierunkowanie oferty gospodarstw agroturystycznych

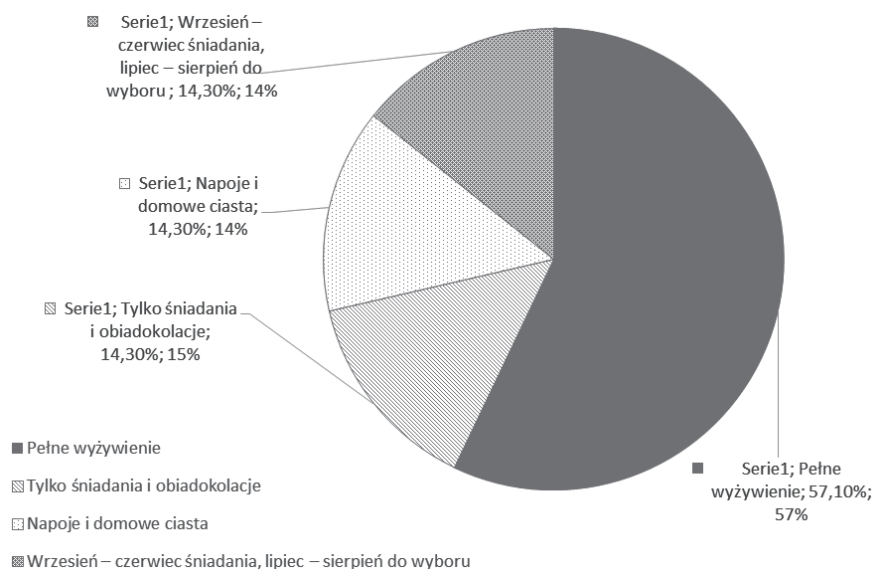
Baza noclegowa jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na rozwój turystyki na obszarach wiejskich. Zdecydowana większość gospodarstw dysponuje pokojami znajdującymi się w wydzielonej części budynku mieszkalnego zamieszkanego przez rodzinę rolnika – 86%. Niewiele, bo zaledwie 14% gospodarzy posiada pokoje w oddzielnym budynku mieszkalnym. Natomiast 14% kwater dysponuje zarówno pokojami w budynku mieszkalnym rolnika, jak i w oddzielnym budynku. Żadne z badanych gospodarstw nie miało pokoi dla gości na tej samej kondygnacji, co rodzina właścicieli gospodarstwa oraz miejsc noclegowych w domkach kempingowych i polach namiotowych. Podobną sytuację przedstawiają Pieńkos i Tymieńska [2008] po analizie 150 gospodarstwach w kraju.

Łączna liczba pokoi w badanych gospodarstwach wynosi 23, a liczba miejsc noclegowych 56. Największą liczbę stanowiły pokoje 2-osobowe, których było 10 (43,5%), natomiast najmniejszą pokoje 1-osobowe i 4-osobowe po 3 z każdego rodzaju (13%). Dużą liczbę stanowiły również pokoje 3-osobowe, których było 7 (30,5%). Gospodarstwa nie posiadały pokoi wieloosobowych. Największy odsetek stanowiły pokoje ze wspólną łazienką (57%), 29% oferowanych pokoi posiadało łazienkę w pokojach, natomiast najmniejszy procent stanowiły kwatery ze wspólną łazienką z gospodarzami (14%) (tab. 1).

Tabela 1. Liczba pokoi i miejsc noclegowych, oferowanych w kwaterach agroturystycznych powiatu leżajskiego

Rodzaj pokoi	Gospodarstwa posiadające					Liczba miejsc noclegowych
	Liczbę pokoi	%	Pokoje z łazienką (%)	Pokoje ze wspólną łazienką (%)	Pokoje ze wspólną łazienką z gospodarzami (%)	
1 – osobowe	3	13	29	57	14	3
2 – osobowe	10	43,5				20
3 – osobowe	7	30,5				21
4 – osobowe	3	13				12
wielooosobowe	-	-				-
Razem	23	100				56

Ponad połowa kwaterodawców oferuje turystom nocleg z pełnym wyżywieniem (57,1%). Śniadania i obiadowe kolacje przygotowuje 14,3% badanych agrokwaterodawców. Taki sam odsetek stawiają gospodarstwa, w których goście przygotowują sobie sami posiłki lub gospodarze zapewniają napoje i ciasta. W jednej zagrodzie rodzaj wyżywienia prowadzony jest sezonowo, od września do czerwca gospodarze przyrządzają tylko śniadania, natomiast w lipcu i sierpniu uzależnione jest to od wyboru gości (rys. 2). Do przygotowywania posiłków głównie wykorzystuje się produkty pochodzące z własnego gospodarstwa, co jest czynnikiem decydującym przy wyborze gospodarstwa agroturystycznego [Pisarek i Lechowska 2011, 2012, Woźniak i in. 2007].

Rysunek 2. Formy wyżywienia agroturystów

Wśród oferowanych do sprzedaży produktów spożywczych, największy odsetek stanowiły warzywa – 57%. Kolejną grupą dostępną do nabycia przez turystów były: przetwory owocowo-warzywne, owoce i jaja (43%). Mleko i jego przetwory oraz nalewki oferowane były przez 29% gospo-

darstw. Najmniejszy procent sprzedawanych produktów stanowiło mięso i jego przetwory, miód, zioła, syropy i nalewki, co stanowiło po 14%. Wszyscy właściciele prowadzący sprzedaż artykułów spożywczych podkreślili, że tradycyjny system prowadzonego gospodarstwa ma znaczenie dla turystów zainteresowanych zakupem warzyw, owoców, mięsa oraz jego przetworów.

Badane gospodarstwa udostępniały swoim gościom podstawowy sprzęt ułatwiający i uprzyjemniający pobyt (tab. 2). Pomieszczenia w analizowanych gospodarstwach różniły się indywidualnym wyposażeniem w sprzęt RTV oraz dostępem do oddzielnej lub wspólnej z gospodarzami kuchni. Turysty w niektórych gospodarstwach mieli do dyspozycji zarówno kuchnie oddzielne, jak i wspólne z gospodarzami (29%). Również 29% kwater dysponowało kuchnią wspólną z gospodarzami, natomiast największy odsetek stanowiły gospodarstwa z oddzielną kuchnią (43%). W pomieszczeniach mieszkalnych dostępne były także pokoje dzienne i sale telewizyjne (29%), pokoje gier (29%). Agrokwaterodawcy jednocześnie zapewniali dostęp do pralki automatycznej oraz Internetu (71%).

Wszystkie badane zagrody posiadały na terenie podwórka parking oraz miejsce zabaw (100%). Niewiele mniej, bo 86% ankietowanych kwater przyozdobionych było przydomowymi ogródkami. Goście ceniący zdrowy styl życia, świeże warzywa i owoce, mieli dostęp do warzywników i sadów (71%). Do aktywnego wypoczynku zachęcały obecne boiska do gier i zabaw (71%), a do spacerów zagajnik (14%). Badane gospodarstwa znajdowały się w obrębie zagłębia grzybowego, dlatego zagrody wyposażone były również w suszarnie do grzybów i ziół (tab. 2).

Tabela 2. Wyposażenie pomieszczeń i podwórka

Wyszczególnienie	% wypowiedzi
Pokój dzienny, sala telewizyjna	29
Telewizor w pokoju	29
Wspólna kuchnia z gospodarzami	29
Oddzielna kuchnia	43
Oddzielna kuchnia + wspólna z gospodarzami	29
Parking na terenie posesji	100
Miejsce zabaw dla dzieci	100
Ogródek kwiatowy	86
Warzywnik	71
Ogródek ziołowy	14
Sad	71
Boisko do gier zespołowych	71
Pokój gier (ping-pong, bilard)	29
Dostęp do Internetu	71
Dostęp do pralki automatycznej	71
Zagajnik	14
Suszarnia ziół i grzybów	29

Zasadniczym elementem wypoczynku wakacyjnego na terenach wiejskich są różnorodne formy aktywności, którym mogą oddawać się turyści. Oczekują oni w tym zakresie konkretnych propozycji od gospodarzy, uznając je wręcz za niezbędny składnik oferty turystycznej [Strzembicki 2005, Kryński i in. 2006]. W badanych gospodarstwach gospodarze zapewnili wypoczywającym poznanie życia w gospodarstwie poprzez uczestniczenie w pracach polowych (42%), obserwację zwierząt gospodarskich (86%), obserwację i pielęgnowanie roślin uprawnych (57%), a także umożliwiali samodzielne wykonywanie przetworów spożywczych pochodzenia roślinnego (42%) oraz zwierzęcego (14%). Propozycje opierały się również na zapoznaniu się z dawnymi zwyczajami i tradycjami, umożliwiając gościom biesiadowanie przy muzyce ludowej (86%), uczestnictwo w pokazach rękodzielnictwa (57%). Gospodarze zachęcali do wspólnego zwiedzania okolicy oraz spacerów po lesie, i grzybobrania (100%). Aby przybliżyć turystom atrakcje regionu, oferowano wycieczki rowerowe (86%), przejażdżki konne (29%), a w zimie w kulig (42%). W ciszy i spokoju możliwe było również łowienie ryb lub pływanie po rzece pontonem (14%). Turyści do większości gospodarstw mogli zabierać ze sobą własne zwierzęta domowe (86%). Uatrakcyjniając pobyt, gospodarstwa oferowały: grille – 100%, piłki – 71 %, rakiety do badmintonu – 42%, stół i rakiety do tenisa ziemnego – 14%, hamaki – 29%, leżaki – 14% oraz gry planszowe – 14%. W jednym z gospodarstw można było zrelaksować się podczas profesjonalnego masażu (tab. 3).

Tabela 3. Sprzęt turystyczny oraz atrakcje oferowane w gospodarstwach

	Wyszczególnienie	Liczba sprzętu	Gospodarstwa oferujące daną atrakcję (%)
Sprzęt turystyczny dostępny w gospodarstwie	Rower	28	86
	Ponton	1	14
	Grill	8	100
	Piłka	11	71
	Wędka	1	14
	Rakieta do badmintonu	6	42
	Rakieta do tenisa ziemnego	1	14
	Stół do tenisa	1	14
	Hamak	2	29
	Leżaki	2	14
	Gry planszowe	4	14

Atrakcje oferowane w gospodarstwie	Łowienie ryb	14
	Jazda konna	29
	Jazda konna z instruktorem	29
	Ognisko	100
	Biesiadowanie przy muzyce ludowej	86
	Grzybobranie	100
	Kuligi	42
	Profesjonalne masaże	14
	Zwiedzanie okolicy z gospodarzem	100
	Pokazy rękodzielnictwa	57
	Możliwość samodzielnego wykonywania przetworów spożywczych pochodzenia roślinnego	42
	Możliwość samodzielnego wykonywania przetworów spożywczych pochodzenia zwierzęcego	14
	Goście mogą przywozić swoje zwierzęta domowe	86
	Obserwacja zwierząt gospodarskich	86
	Obserwacja i pielęgnowanie i obserwacja roślin uprawnych	57
Uczestnictwo w pracach gospodarskich i polowych	42	

Jak przedstawiają dane w tabeli 4, cztery gospodarstwa oferowały produkty szczególne, wyróżniające je od innych gospodarstw, co stanowiło 57% wszystkich ankietowanych zagród.

Tabela 4. Oferty wyróżniające gospodarstwo

Wyszczególnienie	Liczba gosp.	%	Rodzaj oferty
Specjalna oferta wyróżniająca gospodarstwo	4	57	- zwiedzanie ekspozycji w prywatnym skansenie, - warsztaty rękodzielnictwa, - degustacja nalewek, - degustacja potraw regionalnych, - pokaz umiejętności kowalskich, - możliwość pieczenia chleba, - możliwość wypieku ciast.
Brak specjalnego wyróżnika	3	43	-

Konsekwencją poszukiwań atrakcyjnych ofert, skierowanych dla wymagających turystów jest przystąpienie niektórych właścicieli agrokwater do „Szlaku Tradycyjnego Rzemiosła Fundacji NADwyraz” [www.podkarpacie.szlakrzemiosla.pl]. Na przykład w pracowni artystycznej pani Czesławy Zawadz-

kiej, właścicielki gospodarstwa agroturystycznego „Pod Lipą”, wchodzącego w skład tego Szlaku, goście mogą zapoznać się z różnymi technikami bibułkarstwa. Ponadto gospodarstwo „Pod Lipą” należy do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych, prowadzonej przez Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie. Ideą tej Sieci jest upowszechnienie edukacji w gospodarstwie rolnym, podniesienie prestiżu zawodu rolnika i propagowanie wiedzy na temat pochodzenia żywności. Właścicielka zagrody przygotowała 3 tematy edukacyjne: „Od ziarenka do bochenka”, „Zioła z mojego ogródka”, „Zdobnictwo bibułkowe”. W przerwie między zajęciami dzieci i młodzież mogą przenieść się do krainy bajek. Czeka na nich „Domek Baby Jagi” i „Zamek”, jak również kolekcja ubiorów „prosto z bajki” [www.zagrodaedukacyjna.pl].

Prawie w każdym gospodarstwie istnieje możliwość przyjmowania gości zagranicznych. Domownicy w pewnym stopniu władali co najmniej jednym językiem obcym (tab. 5). Najczęściej był to język angielski w stopniu słabym oraz dobrym – 29%, a także język rosyjski opanowany w stopniu dobrym (29%). Niektórzy agrokwaterodawcy znali również język niemiecki w stopniu słabym (14%) oraz dobrym hiszpański i włoski (14%).

Tabela 5. Umiejętność porozumiewania się w językach obcych

Wyszczególnienie	Słaby		Dobry	
	Liczba gospodarzy	%	Liczba gospodarzy	%
Angielski	2	29	2	29
Niemiecki	1	14		
Rosyjski			2	29
Hiszpański			1	14
Włoski			1	14

Informacje związane z prowadzeniem działalności agroturystycznej, gospodarze zdobywali na różnych szkoleniach, głównie organizowanych przez PODR. W ostatnich latach 86% gospodarzy brało udział w tego typu kursach. Z pozyskanych danych wynika, że większość respondentów (57%) posiada również specyficzne kwalifikacje zawodowe. Byli to głównie pracownicy młodej gastronomii i instruktorzy jazdy konnej.

Nie wszyscy gospodarze widzą potrzebę podnoszenia swoich kwalifikacji w kierunku prowadzenia działalności agroturystycznej. Dwóch na siedmiu ankietowanych kwaterodawców nie zamierza uczestniczyć w żadnych szkoleniach, kursach, czy innych formach kształcenia (29%). Pozostali właściciele gospodarstw są gotowi podnosić swoje kwalifikacje zawodowe. Najchętniej uczestniczyliby w następujących formach kształcenia:

- szkolenie jednodniowe w ODR w sezonie jesienno-zimowym,
- krajowe szkolenie kilkudniowe, z możliwością wyjazdu do gospodarstw agroturystycznych,
- zagraniczne szkolenie kilkudniowe, z możliwością wyjazdu do gospodarstw agroturystycznych.

Według Kurtyki [2008] brak wiedzy na temat dobrej organizacji usług agroturystycznych nie przyczynia się do podnoszenia jakości produktu turystycznego.

Podsumowanie

Najliczniejszą grupą wśród badanych właścicieli gospodarstw agroturystycznych w gminach powiatu leżajskiego stanowiły osoby między 55 a 65 rokiem życia (57%). Większość badanych gospodarstw przyjmowała gości przez cały rok. Oferty kwaterodawców kierowane były do różnych grup gości, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin z dziećmi, wędkarzy, osób starszych i młodzieży szkolnej. Ponad połowa badanych oferowała pełne wyżywienie podczas pobytu. W zagrodach przeważały pokoje 2 i 3-osobowe, głównie ze wspólnymi łazienkami dla gości. W większości gospodarstw turyści mieli do dyspozycji strzeżony parking i miejsce do zabaw dla dzieci, boisko do gier, ogródek kwiatowy, warzywnik i sad. W celu uatrakcyjnienia pobytu gospodarze proponowali zwiedzanie okolicy pieszo, bryczką, grzybobranie, grillowanie oraz udostępniali sprzęt turystyczno-rekreacyjny. Niektórzy agrokwaterodawcy dzięki współpracy z innymi podmiotami oferowali turystom produkty zintegrowane, nastawione na edukację poprzez zabawę.

Piśmiennictwo

1. Cichowska J., 2011: Znaczenie walorów przyrodniczych w rozwoju agroturystyki. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 10: 173-186.
2. Jęczmyk A., Tworek N., 2009: Wpływ produktów regionalnych na atrakcyjność turystyczną obszarów wiejskich. *Roczniki Naukowe SERiA* 4: 129-132.
3. Kalbarczyk E., Kamińska A., Kalbarczyk R., 2011: Stan i perspektywy rozwoju gospodarstw agroturystycznych w powiecie drawskim. *Folia Pommer. Univ. Technol. Stetin. Agric. Aliment. Pisc. Zootech.* 290(20): 41-52.
4. Kmita E., Majewski J., 1998: Jak podjąć decyzje o założeniu gospodarstwa agroturystycznego. [w:] Powichrowski L. (red.). *Gospodarstwo agroturystyczne. Poradnik.* Zakład Wyd.-Polig. MPiPS, Warszawa: 53-82.
5. Kryński K., Józefczyk B., Kilar M., 2006: Potencjał usługowy gospodarstw agroturystycznych w powiecie bieszczadzkim. [w:] Plichta M., Sosnowski J. (red.). *Marketing w agroturystyce.* Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 75: 105-116.
6. Kurtyka I., 2008: Szanse i bariery rozwoju turystyki wiejskiej w Sudetach. [w:] Sikorska-Wolak I. (red.). *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej.* Wyd. SGGW, Warszawa: 69-79.
7. Lechowska J., Pisarek M., 2010: Perspektywy rozwoju agroturystyki w gminie Hrubieszów. *Prace Naukowe SERiA* 2: 174-178.
8. Pieńkos K., Tzymańska U., 2008: Baza zakwaterowania w gospodarstwach agroturystycznych jako czynnik rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. [w:] Sikorska-Wolak I. (red.). *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej.* Wyd. SGGW, Warszawa: 125-134.
9. Pisarek M., Lechowska J., 2009: Perspektywy rozwoju agroturystyki w rejonie Pogórza Przemyskiego. *Rocz. Nauk. SERiA* 4: 246-250.

10. Pisarek M., Lechowska J., 2011: Rola rolnictwa w budowaniu produktu agroturystycznego w południowo-wschodniej Polsce. *Folia Pomer. Univ. Technol. Stein. Oeconomica* 288(64): 143-152.
11. Pisarek M., Lechowska J., 2012: Produkt tradycyjny jako promocja rolnictwa na Podkarpaciu. [w:] Zarzecka K., Kondracki S., Skrzyczyńska J., (red.). *Współczesne dylematy polskiego rolnictwa*. Wyd. PSW JPPII w Białej Podlaskiej: 289-296.
12. Poczta J., 2013: Wiejska turystyka kulturowa zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju. *Turystyka Kulturowa* 4: 21-35.
13. Strzembicki L., 2005: Wypoczynek w gospodarstwach wiejskich w opinii turystów. *Prace Naukowo-Dydaktyczne PWSZ w Krośnie* 15: 23-38.
14. Woźniak M., Cebulak T., Stec S., 2007: Przestrzeń wiejska jako miejsce edukacji życia zgodnie z prawami natury [w:] Sikora J. (red.). *Turystyka wiejska a edukacja: różne poziomy, różne wymiary*. Wyd. Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego, Poznań: 244-251.
15. www.intur.com.pl
16. www.podkarpacie.szlakrzemiosla.pl
17. www.zagrodaedukacyjna.pl